

в середньому на 4,9%, при тому що ми посідаємо четверте місце в Україні за показниками навантаження на 1 спеціаліста з використання активних форм сприяння зайнятості.

Крім того, підвищуємо ефективність активних форм, зокрема, рівень працевлаштування після професійного навчання за 2011 рік становив 95,2%. Тривалість укомплектування

вакансій скоротилась з десяти днів у 2005 році до чотирьох у 2011-му. Рівень укомплектування вакансій зріс з 59,8 до 91,3%.

Л.С. Лісогор,

доктор економічних наук

(Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, м. Київ)

Прогнозування розвитку ринку праці в Україні: проблеми та перспективи

В умовах глобалізації світового економічного простору пріоритетного значення набувають проблеми підвищення конкурентоспроможності національних економік за рахунок активізації інноваційних складових економічного розвитку країн, розвитку інформаційних технологій. Разом із тим реалізація конкурентних переваг нересурсного типу неможлива без підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних творчо підходити до використання отриманих знань. Водночас скорочення обсягів пропозиції робочої сили в результаті звуження демографічного базису зумовлює необхідність збалансування ринку праці та ринку освітніх послуг, а отже, й розробки підходів до прогнозування потреби економіки в робочій силі за професіями та її пропозиції. Саме тому останнім часом актуальним стає удосконалення методології прогнозування розвитку ринку праці з урахуванням специфіки ринково орієнтованих економічних змін в Україні.

Дослідженню проблем прогнозування розвитку ринку праці приділяли значну увагу вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед найбільш відомих представників зарубіжної економічної думки, які досліджували проблеми прогнозування потреб економіки в робочій силі, слід назвати Дж. Грейсона, М. Кемпбелла, О. Стретську-Ілліну, М. Мерзлову, К. О'Делла, П. Макконнела. Вітчизняні науковці-економісти, зокрема Г.І. Купалова,

Ю.М. Маршавін, О.М. Левченко, Ю.М. Харазішвілі, О.І. Цимбал, досліджували чинники впливу на формування потреби економіки в робочій силі, розробляли методичні підходи до її прогнозування в умовах ринкової трансформації. Водночас залишаються недостатньо дослідженими окремі аспекти прогнозування розвитку ринку праці, зокрема прогнозування потреби економіки в робочій силі за деталізованим переліком професій, розробка напрямів удосконалення прогнозування ринку праці в умовах ринково орієнтованих змін в економіці України.

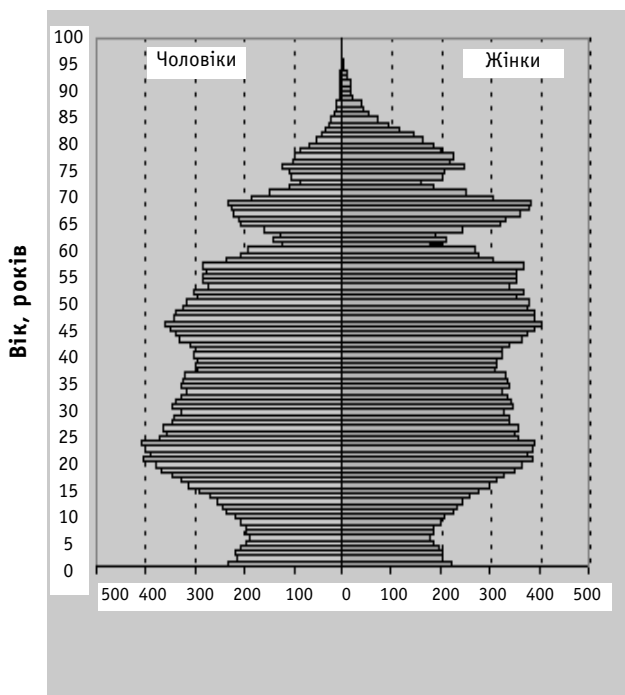
Місце країни в рейтингу геополітичної конкуренції в сучасних умовах визначатиметься освітнім рівнем нації, розвитком ключових виробничо-технологічних систем новітнього технологічного устрою та інформаційного середовища, можливостями економіки до генерації високої інноваційної активності. Перехід до інноваційної моделі розвитку суспільства неможливий без забезпечення збалансованого розвитку ринку праці, що, відповідно, передбачає необхідність узгодження попиту та пропозиції робочої сили. Водночас ефективним цей процес може бути лише за умови прогнозування потреби економіки в робочій силі та її пропозиції з урахуванням демографічних та соціально-економічних чинників.

Серед демографічних передумов прогнозування (з боку пропозиції

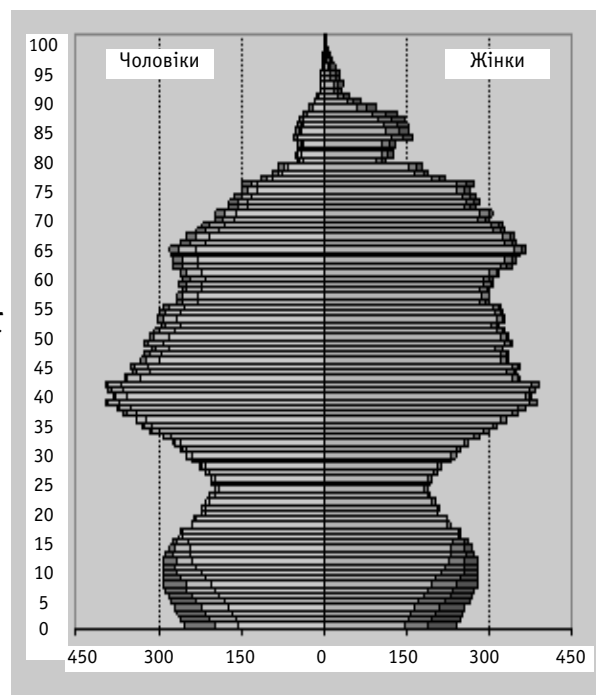
робочої сили) слід відзначити обмеження контингенту працездатного населення та інтенсивність міграційних потоків.

Динаміка змін чисельності населення країни є тим чинником, що впливає на чисельність економічно активного населення, яке формує обсяги пропозиції робочої сили на ринку праці. Зменшення загальної чисельності населення країни, яке впливає на зниження економічної активності населення, незначною мірою відбувається за рахунок властивого розвинутих країнам природного "демографічного переходу". Вагомим чинником послаблення економічної активності населення є структурні коливання частки окремих високоактивних груп в когорті 25–49-річного контингенту економічно активного населення, збільшення в його складі частки вікових груп із порівняно низькою економічною активністю.

Обсяги пропозиції робочої сили формуються під впливом посилення тенденцій до старіння населення. Це зумовлює погіршення демоекономічної ситуації в країні, оскільки висока частка населення похилого віку суттєво збільшує навантаження непрацездатних (пенсіонерів) на працездатне населення. Саме це перевищення "навантаження" непрацездатних на працездатних є важливим демографічним чинником, який суттєво впливає на інтенсивність демографічних процесів, та в підсумку, на формування обсягів пропозиції ро-

2010 р.

2025 р.

Стативно-вікові піраміди населення України, тис. осіб

бочої сили. При цьому необхідно врахувати, що процес старіння націй є об'єктивним результатом еволюції демографічних процесів, зумовленим особливостями соціально-економічного розвитку різних країн. Частка населення у віці понад 65 років у загальній чисельності населення світу збільшилася з 12,9% у 2000 р. до 14,1% у 2009 р. Водночас в Україні частка населення відповідного віку зросла з 13,9 до 16,1%, що свідчить про превалювання тенденцій до старіння [1].

Процес старіння населення України, згідно з даними Всеукраїнського перепису населення України 2001 р. про кількість та склад населення, відбувався переважно “знизу” – за рахунок скорочення частки населення у віці, молодшому за працездатний, у складі постійного населення (з 23,0% у 1989 р. до 18,1% у 2001 р.). Кількість дітей у “навантаженні” працездатних непрацездатними продовжувала зменшуватися (з 412‰ у 1989 р. до 324‰ у 2001 р.). Натомість частка осіб похилого віку за той же проміжок часу суттєво збільшилась – з 379‰ до 403‰ [2, с. 216].

Проаналізувавши стативно-віковий склад пропозиції робочої сили, необхідно відзначити, що суттєві зрушення у віковій структурі економічно активних чоловіків зумовлені насамперед нерівномірністю розподілу економічної активності між

представниками окремих вікових груп та непропорційністю структурних зрушень у складі вікових груп економічно активного населення (чоловіків). Передусім це стосувалося зменшення частки високоактивної вікової групи (40–49 років) у когорті 25–54-річного чоловічого контингенту економічно активного населення.

Прогнозування обсягів пропозиції робочої сили базується на таких методичних засадах:

- застосування когортно-компонентного демографічного прогнозу, який ґрунтується на аксіоматичному рівнянні демографічного балансу;
- прогноз компонентів (рівнів народжуваності, смертності, інтенсивності та напрямів міграцій) розробляється за допомогою експертних оцінок, методів аналогій, математичних моделей і різних видів екстраполяцій;
- прогнозування за окремими компонентами демографічного розвитку передбачає комбінацію процесів народжуваності, смертності та міграцій, які визначають динаміку населення.

На основі даних демографічного прогнозу Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України [3] можна зробити висновок про поступове переміщення вікових деформацій

у більш старші вікові групи, зміну стативно-вікової структури населення (рисунок).

Водночас слід зазначити, що продовження тенденції падіння рівня народжуваності та підвищення рівня смертності зумовлює суттєві зрушення в демоекономічній структурі населення країни, які негативно впливають на динаміку пропозиції робочої сили.

Разом із тим необхідно врахувати ряд соціально-економічних чинників, що зумовлюють необхідність прогнозування потреби економіки в робочій силі, зокрема:

- потребу національної економіки в робочій силі (за видами економічної діяльності, за професіями);
- потребу регіональної економіки в робочій силі (за видами економічної діяльності, за професіями);
- потребу підприємств у робочій силі (за професіями).

Серед проблем прогнозування потреби економіки України в робочій силі (за професіями) слід зазначити:

недостатню увагу до проблем прогнозування розвитку ринку праці з боку соціальних партнерів (держави, роботодавців та найманих працівників);

відсутність єдиних методичних підходів до прогнозування;

проблеми інформаційного забезпечення прогнозування потреби

економіки в робочій силі (за професіями).

Серед наявних джерел статистичної інформації, необхідної для прогнозування потреби економіки в робочій силі, слід відзначити передусім вибіркові обстеження економічної активності населення (Labour Force Survey). Однак застосування результатів вибіркового обстеження щодо професійної структури зайнятого населення має певні обмеження, пов'язані з проблемами професійної самоідентифікації.

Також є значні проблеми визначення реальної потреби підприємств у робочій силі за професіями на основі даних Державного центру зайнятості, оскільки в статистичних формах зазначаються дані про вакантні робочі місця. Можливим джерелом отримання статистичних даних для прогнозування потреби економіки в робочій силі може бути Всеукраїнський перепис населення України, який характеризує розподіл населення, зайнятого економічною діяльністю, за групами занять. Однак обмеження щодо застосування цього джерела інформації пов'язані з проблемами "періодичності" отримання даних.

Саме тому обмежені можливості інформаційного забезпечення прогнозування потреби економіки в робочій силі потребують залучення альтернативних джерел інформації, зокрема, проведення анкетування роботодавців щодо потреби підприємств у робочій силі за професіями.

Методичні підходи до прогнозування потреби економіки в робочій силі (за професіями) передбачають реалізацію кількох етапів.

Перший етап: аналітична оцінка ключових тенденцій соціально-економічного і регіонального розвитку України.

Другий етап: прогнозування індикаторів зайнятості на макrorівні (зайнятість – потреба). Формування економетричних залежностей між прогнозною змінною пропозиції робочої сили (потреби економіки в робочій силі) в Україні та змінними у вигляді багатofакторної лінійної регресії, що пояснюють ці залежності.

Третій етап: прогнозування індикаторів зайнятості на макrorівні (зайнятість – пропозиція). Формування економетричних залежностей між прогнозною змінною пропозиції робочої сили в Україні та змінними

у вигляді багатofакторної лінійної регресії, що пояснюють ці залежності.

Четвертий етап: ідентифікація галузей економіки (видів економічної діяльності), що є визначальними для динаміки зайнятості населення України.

П'ятий етап: прогнозування індикаторів зайнятості на рівні окремих видів діяльності (зайнятість – потреба). Розрахунок прогнозних значень зайнятості у *j*-му виді економічної діяльності.

Шостий етап: прогнозування індикаторів зайнятості в розрізі професій. Розрахунок частки кожної професії в загальній чисельності зайнятих у відомих періодах за кожним видом економічної діяльності. Визначення лінійного (або іншого) тренду вказаного частки до потрібного прогнозного року, який має найбільше значення *R*² для кожної професії.

Сьомий етап: прогнозування індикаторів зайнятості на регіональному рівні. Формування економетричних залежностей між прогнозною змінною пропозиції робочої сили (потреби в робочій силі) на рівні регіону та змінними у вигляді багатofакторної лінійної регресії, що пояснюють ці залежності.

Восьмий етап: узгодження прогнозів зайнятості на макrorівні, регіональному і галузевому рівнях та ідентифікація пріоритетних для забезпечення зайнятості видів економічної діяльності.

Проведення анкетування роботодавців щодо визначення перспективної потреби підприємств у робочій силі за деталізованим переліком професій також передбачає проходження певних етапів:

– визначення існуючого професійно-кваліфікаційного складу робочої сили;

– визначення перспектив змін потреби у працівниках в результаті проведення технічного переоснащення, впровадження новітніх технологій, розширення масштабів виробництва, організаційних змін.

Логічне поєднання зазначених методичних підходів дозволить покращити методику прогнозування потреби економіки в робочій силі та її пропозиції. Серед напрямів удосконалення прогнозування розвитку ринку праці слід виділити:

1. Розробку єдиних методологічних підходів до прогнозування обсягів пропозиції та потреби

економіки в робочій силі за професіями.

2. Покращення інформаційного забезпечення прогнозування розвитку ринку праці.

3. Активізацію ролі соціальних партнерів у розробці методичного інструментарію та прогнозуванні потреби економіки в робочій силі за професіями та видами економічної діяльності.

4. Врахування пріоритетів розвитку економіки (на макrorівні, галузевому та регіональному рівнях) при визначенні обсягів потреби в робочій силі за професіями та видами економічної діяльності.

5. Використання міжнародного досвіду прогнозування розвитку ринку праці, перспективного оцінювання змін обсягів пропозиції та потреби економіки в робочій силі за професіями.

6. Систематичне проведення анкетування роботодавців з питань визначення перспективної потреби економіки в робочій силі за деталізованим переліком професій.

7. Посилення ролі стратегічного планування в процесі регулювання попиту та пропозиції робочої сили.

Список використаних джерел

1. United Nations Economic Commission for Europe. Gender Statistics. – Режим доступу : www.unecsc.org
2. Всеукраїнський перепис населення 2001 року. – Режим доступу : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/>
3. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.